

УДК 811.161.2'373.231:930.255(477.64)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-2-24>

Дар'я ЛУГОВА,
orcid.org/0000-0003-4786-8942
аспірантка кафедри української мови
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) daria.babych27@gmail.com

СТРУКТУРНІ ТИПИ АНТРОПОФОРМУЛ МЕТРИЧНИХ КНИГ ОЛЕКСАНДРІВСЬКА XVIII СТ.

У статті досліджено метричні книги як джерело антропонімії, тому що саме власне ім'я дозволяє простежити не тільки історію народу, його етнічний склад, а й виявити основні тенденції та традиції номінаційних процесів певного періоду, розвиток антропонімікону окремого району.

Визначено, що метричні книги є чітко регламентованими документами, які відповідають певним правилам. У структурі метричних книг Свято-Покровської церкви м. Олександрівська XVIII ст. виділяються три основні частини: заголовок (загальний заголовок книги і заголовок частин книги); основна частина, яка містить в собі зміст метричної книги (в ній виділяється три розділи: про народжених, про шлюб, про померлих). Досліджуваний матеріал дає можливість виділити такі основні структурні типи антропоформул, зафіксованих у формулярах метричних книг м. Олександрівська.

Доведено, що основними типами антропоформул, зафіксованих у формулярах метричних книг м. Олександрівська є однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні. Так, однокомпонентні антропоформули – це називання на ім'я. Двокомпонентні моделі іменування представлені найбільшою групою. Характерною рисою двокомпонентних моделей олександрійських метричних книг є наявність особистого імені та прізвища в іменуванні, тобто відсутність по батькові, що говорить про недостатню закріпленість цієї антропонімічної характеристики особи. Трикомпонентні моделі іменування становлять меншу групу від усіх антропонімів в метричних книгах м. Олександрівська XVIII ст. Такий тип іменування був закріплений формулярною характеристикою метричних книг як документа офіційно-ділової писемності. До структури такої формули входять імена, імена по батькові (повна та неповна форми), а також прізвища. Доведено, що велика частина трикомпонентних іменувань є антропонімічною характеристикою осіб чоловічої статі.

Визначено антропонімічні конкретизатори, які доповнюють формули імен. Вони складають 7 основних типів: 1) зазначення сімейних відносин (жєна, вдова, зять, дочь, плємєнниця, плємянникъ); 2) зазначення правового статусу жінок (госпожа полковниця, солдатка, прапорищика, діякониця); 3) вказівка на соціальний статус особи (мъщанинъ, купецъ, служитель, крепостные, каторжная, работница); 4) вказівка на військове звання, чин особи (солдатъ, podporutчикъ, генераль, флейщикъ, капитанъ, саржантъ, прапорищикъ, кондукторъ, унтерцовнеръ, капраль, провіантъ майстер, оберкомендантъ, коллежский асессоръ); 5) назва соціального стану, пов'язаного з інститутами церкви (дячокъ, протопопъ, церковникъ); 6) вказівка на професію іменованої особи (городской лікаръ, господинъ надворной совѣтникъ, циркульникъ, дворецкій, фершаль, коллежский регистраторъ); 7) етноніми (гречанка).

Ключові слова: антропонім, антропоформула, антропонімікон, власна назва, ім'я, метрична книга, ономастикон.

Daria LUHOVA,
orcid.org/0000-0003-4786-8942
PhD student at the Department of Ukrainian
Zaporizhzhya National University
(Zaporizhzhya, Ukraine) daria.babych27@gmail.com

STRUCTURAL TYPES OF THE ANTHROPONYMIC FORMULAS OF THE METRIC BOOKS OF OLEKSANDRIVSK XVIII CENTURY

The article studies the metric records as a source of anthroponymy, – because the proper name allows tracing the trends of the history of the nation, and its ethnic composition and reveals the fundamental movements and traditions of the nominal processes of the exact period, development of the anthroponymicon of the same region.

We have found out, that metric records are the strictly regulated documents listed under the exact rules. You can distinguish the separate parts among the metric records of the Holy Intercession Church, in Oleksandrivsk, XVIII century viz. the title (the general title of the book-record and the subtitle of the book-records parts); the basic part including the content of the book-records (including also three sub-parts: the data on newly born babies, the data on got married people, and the data on those who died). This data gain us the opportunity to point out three basic types of anthroponymic formulas listed on the pages of the metric book-records of the city of Oleksandrivsk.

It is proved that the basic types of the anthroponymic formulas listed on the pages of the metric book-records of the city of Oleksandrivsk consist of one, two, or three components. Thus, one component anthroponymic formula is calling people by their given names. The two components anthroponymic formula create the biggest group of ways how to call people. The specific feature of the two compound anthroponymic formulas in the metric book-records is the availability of the given name and the last name, i.g. the absence of the patronymic name viz. the insufficient rooting of anthroponymic characteristic of the person. The three compound anthroponymic formulas create the smallest group of anthroponyms in the city of Oleksandrivsk, in the XVIII century. Such a type of naming was fixed by the formula feature of the metric book-records as an official document of the official writing rule. Such formula structure includes the give names, patronymic names (full and short forms), and last names. We have proven the major part of the three compound names serves as a male anthroponymic feature.

We have pointed out the anthroponymic specifications that are enriching the formulas of the names. They include 7 basic types: 1) the ones to show family relation (жєна – a wife, вдова – a widow, зять – a sone-in-law, дочь – a daughter, плємєнниця – a niece, плємянникъ – a nephew); 2) the ones to show the female rights title (госпожа полковниця – a colonel' wife, солдатка – a soldier' wife, прапорщика – an ensign' wife, дяконца – a deacon' wife); 3) the ones to show the social status (мъщанинъ – a petty bourgeois, купецъ – a merchant, служитєль – serves, крепостные – serfs, каторжная – a convict, работница – a worker); 4) the ones to show the military rank (солдатъ – soldier, подпоручикъ – second lieutenant, генераль – general, флєйщикъ – pilot, капитанъ – captain, саржантъ – sergeant, прапорщикъ – ensign, кондукторъ – conductor, унтерцовнеръ – lieutenant, капраль – corporal, провіантъ майстер – quartermaster, оберкомендантъ – chief commandant, коллежский ассессоръ – college assessor); 5) the ones to show the social position related to the church (дячокъ – a deacon, протопопъ – an archpriest, церковникъ – a churchman); 6) the one to show the occupation of the named person (городской лъкаръ – municipal doctor, господинъ надворной совѣтникъ – nobel court counselor, цирульникъ – barber, дворецкю – courtier, фєриаль – a pramedic, коллежский регистраторъ – a college clerk); 7) ethnonyms (грєчанка – a Greek woman).

Key words: *anthroponym, anthroponymic formula, anthroponymicon, proper name, name, metric book, metric record, onomasticon.*

Постановка проблеми. Дослідження метричних книг з позицій ономастичних студій представляє особливий інтерес для сучасної лінгвістики. Декодування інформації, яку містить метричальна документація, дозволяє простежити не тільки історію, соціальні та демографічні процеси народу, його етнічний склад, а й виявити основні тенденції та традиції номінаційних процесів певного періоду, розвиток антропонімікону окремого району.

Аналіз досліджень. Метричні книги неодноразово ставали об'єктом дослідження як істориків, так і мовознавців. Серед історичних досліджень метричних книг можна виділити роботи Н. Лобко «З історії запровадження метричних книг на українських землях», І. Скочольска «Метричні книги в Галичині першої половини XVIII ст.», О. Уварової «Метричні книги Одеської Свято-Троїцької (грецької) церкви як джерело для дослідження родоводу та оточення відомих греків Одеси XIX ст.».

Антропонімічний матеріал проаналізовано у роботах М. Абузарової «Метричні книги – джерельна база ономастичних досліджень (на прикладі парафій Східної Галичини)», Н. Свистун «До питання про варіанти імен (на матеріалі метричних книг та журналу видачі свідоцтв про народження Тернопільського міського загсу)», О. Слюсар «Антропонімікон Буковини кінця ХУІІІ – початку ХІХ ст. (на матеріалі метричних книг Римо-католицької парафії міста Чернівці 1777–1869 рр.) та ін.

На сьогодні лінгвістичний аналіз антропонімічної системи метричних книг м. Олександрівська XVIII ст. залишався поза увагою дослідників, становлячи значний інтерес для сучасної мовознавчої науки та, зокрема, для ономастики, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – виявити структурні особливості антропоформул, зафіксованих у метричних книгах м. Олександрівська XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. Метричні книги – це датовані записи, причому датування було основоположним моментом ведення метричних записів, які складають оригінальні документи, копії з яких відправлялися в централізовані консисторії. Книги були основним реєстраційним документом, в який вносилися відомості про народження, шлюб та смерть. В кінці кожного місяця священники підводили підсумок із зазначенням основних статистичних даних, наприклад: *всєго всѣхъ въ 1780 году родилось восѣмь десятъ девять. Протопопъ ѳеодоръ писаревскій* (Книга метрика, 1780: 31); *разом в сентябрі мѣсяці бракъ був один /1/ бракъ, а лѣць два /2/ лєца* (Книга метрика, 1782: 44); *итого всѣхъ умершии мужеска дѳветнатцать жєнска восємъ а обоєго пола дватцать сємъ* (Книга метрика, 1784: 89).

Кожна книга складала загальний том та мала заголовок, наприклад: «Книга метрики славенской Епархїи вѣдомства Павловскаго духовнаго правленїя крепости александровской церкви покровской 1783 года генваря сь 1 дня о раждавшихся, бракосочетающихся и умершихъ сь

показаніємъ мѣсяца и числа». У заголовку зазначено місце, час створення тому, а також склад документа. Таким чином, більшість метричних книг Свято-Покровської церкви м. Олександрівська XVIII ст. з точки зору їх змісту і зовнішньої структури можна віднести до книг загального типу, в яких зібрані записи про народження, одруження і смерть в хронологічному порядку.

Метричні книги є чітко регламентованим документом, що відповідає певним правилам. У структурі метричних книг Свято-Покровської церкви м. Олександрівська XVIII ст. виділяються три основні частини: заголовок (загальний заголовок книги і заголовок частин книги); основна частина, яка містить в собі зміст метричної книги (в ній виділяється три розділи: про народжених, про шлюб, про померлих).

Перший розділ основної частини метричних книг м. Олександрівська XVIII ст. «Про народжених» фіксує народжених і хрещених в певний період, був розділений на графи і оформлявся у вигляді таблиць. Багатокомпонентна модель запису народжених і хрещених репрезентована у складі чотирьох речень, що складаються з декількох апелятивних, топонімічних і антропонімічних номінацій батьків дитини, ім'я дитини, дане при народженні, імена вопріємників. Інколи антропонімічне поле розширювалося іменами власників поселень, в яких проживали батьки дитини: *александровскаго форштата отъ жителѣй прапорщыка никиты никифорова сына фѣдотова и жены его евдокіи алексѣевой дочери родилсѣ сынъ иванъ. прикрещеніи былъ воспріемникомъ надворной советникъ иванъ ильичъ булгаровъ* (Книга метрика, 1782: 27).

Другий розділ основної частини досліджуваної метричної документації «Про шлюб» фіксує одруження за певний період, також був розділений на графи і оформлявся у вигляді таблиць. Багатокомпонентна модель запису про взяття шлюбу в далекосхідних олександрійських метричних книгах складаються з декількох апелятивних, топонімічних і антропонімічних номінацій. Тут зазначалися імена молодих, а також імена попереднього подружжя (якщо шлюб був другий) та імена свідків, а інколи і батьків: *александровскаго пограничнаго карантина лекаря іванова служитель его григорій байкаловъ съ двѣницею господина протопопа писаревскаго служанкою меланією григорьевою дочерью оба первымъ браком обвѣнчаны* (Книга метрика, 1782: 31).

Третій розділ основної частини «Про померлих» фіксує факти смерті за певний період, розділений на графи і оформлювався у вигляді таблиць.

Багатокомпонентна модель запису померлих репрезентована у вигляді одного речення, що складається з декількох апелятивних і антропонімічних номінацій. В структурі запису подавалося ім'я людини, що померла: *артылярійной команды кананерьъ григорій лаврентієвъ сынъ лобановъ* (Книга метрика, 1783: 42.)

Якщо це була маленька дитина, то часто вказувалися імена батьків або вихователів: *марфы двѣицы крепостой господина дубовицкаго сынъ мишаиль* (3 роки) (Книга метрика, 1784: 54).

У досліджуваних пам'ятках ділової писемності повністю відсутні некалендарні імена, які ще зустрічалися, наприклад, в пам'ятниках кінця XVII–XVIII ст. Всі особисті імена, представлені в метричних книгах Свято-Покровської церкви м. Олександрівська XVIII ст., – календарні. Аналіз дозволяє стверджувати, що матеріали відображають загальну закономірність розвитку української антропонімії: поступове зниження і подальше зникнення вживання некалендарних імен, що почалося після прийняття на Русі християнства і закінчилося в різних регіонах по-різному, але приблизно на початку XVIII ст.

Особисті календарні імена вжиті у повній формі, деминутивні варіанти відсутні. Це пов'язано з особливістю жанру метричної книги, як офіційного документа, що засвідчує особистість. Вони не повинні містити антропоніми з суб'єктивно-оцінним значенням, яке по відношенню до канонічних форм імен є вторинним.

Закріплення ж повної календарної форми особистого імені в якості офіційної юридичної категорії в метричних документах XVIII ст. репрезентує тенденцію, що виникла на початку століття в першу чергу під впливом лінгвістичних факторів (прагнення до чіткості та нейтральності фіксованої інформації) та екстралінгвістичних: реформ Петра I, які закріпили офіційні повні форми імен в документах.

Однак нова форма складання офіційних документів на цю територію дійшла значно пізніше або виконувалася непослідовно. Таким чином до складу формуляра потрапляють народно-розмовні варіанти офіційних імен, наявність яких у метричних книгах м. Олександрівська XVIII ст. незначна, однак варіантна.

Досліджуваний матеріал дає можливість виділити такі основні структурні типи антропоформул, зафіксованих у формулярах метричних книг м. Олександрівська: 1) однокомпонентні; 2) двокомпонентні; 3) трикомпонентні. Крім того, в окрему групу виділяємо антропонімічні конкретизатори, які доповнюють формули імен.

Однокомпонентні антропоформули. У розглянутий період в документах однокомпонентні моделі становили незначну кількість від усіх іменувань, оскільки не могли ясно ідентифікувати особу іменованого з числа оточуючих, з урахуванням високого ступеня тезоіменності.

Серед дорослих чоловіків, представників різних соціальних груп, однокомпонентні іменування майже не спостерігаються. Виняток становлять поодинокі однокомпонентні іменування священнослужителів, але, як правило, разом з особистим ім'ям священника в документі було вказівка на його прихід – цей антропонімічний конкретизатор сприяв чіткій ідентифікації іменованого: *церкви Покровской протопоп феоdorf* (Книга метрика, 1780: 33).

У формулярі трапляються поодинокі випадки вживання однокомпонентного імені при називанні чоловіка (*ївана, прокопа, никола*): *Александровскаго баталіона отъ цылюрника ївана, и жены его пелагїи родилась дочь марїя прикрещенїи была воспрїемницею феоdosия паранфилєва* (Книга метрика, 1780: 27).

Традиційно в метричних книгах Свято-Покровської церкви м. Олександрівська XVIII ст. однокомпонентна модель використовується для іменування немовлят – ім'я зазначалося при народженні та хрещенні (*тетїана, марїя, павель, ксенїя, їоань / їоаннь / иоань / ивань / јвань, фєдorf, димитрій / дмитрій, агафія, тимофєй, євдокїя, александрь, матрона, никита, василїй, ирина, александра, елена, агрипина, петрь, андрєй, васса, наталїя, михайло, мойсей, єфросина / євфросина, пелагїя, яковь, степань, анастасїя, филїт, варвара, наумь, данїл, стефань, гавріиль*), або дітей до 13 років – у структурі формуляру про смерть: *новоросїйской губернїи крутого яру отъ родителей филїпа зосухи и жены его варвары, родилась дочь ксенїя прикрещенїи была воспрїемницею ирина колмикова* (Книга метрика, 1783: 45); *александровскаго баталіона 3-й роты солдата антона архипова дочь агрипина* (Книга метрика, 1783: 55).

Однак, такі іменування завжди супроводжувалися додатковою інформацією про батька і матір, або обставини появи (реєстрації) цього немовляти чи дитини: *Новоросїйской губернїи славєнского уезда отї родителей григорїя красули и жены его євдокїи родилась сынъ мойсей прикрещенїи былъ воспрїемникомї сидorf степанєнко* (Книга метрика, 1780: 28); *Александровскаго баталіона 2-й роты солдата фєдота фидуєва сынъ николай* (Книга метрика, 1783: 56).

Часто однокомпонентні антропоформули зустрічаються у формулярах «*О рождающихся*»

при номінації матері. При цьому обов'язковим компонентом був антропонімічний конкретизатор, що вказував на сімейний стан – дружина (ця лексема подавалася після імені батька дитини у вигляді словосполучення *и жены его*), вдова (*агафія, анна, екатєрина, софія, ирина, євфимїя, устина, пелагїя, марїя, дарїя, меланїя, євфросина, параскеєва, анастасїи, матрона, варвара, євгенїя, люба, христинна, марфа, уліяна, васса, марина*): *середней хортицы у жителей харитона бабуры племенника ївана бабуры господина поручика и жены его уліяны родилась сынъ ївань прикрещенїи были воспрїемники данило заика и діаконца анна мойсєєва дочь кошеєва* (Книга метрика, 1784: 73).

Така ж одинична конструкція використовується у формулярах «*О бракосочєтавшихся*» при вказівці на молодю, яка ще не була заміжною (*марьєю, анною, мариною, ирыною, меланїєю, параскеєвією, євдокїєю, пелагїєю, єфимїєй, фєодосїю, агрипиною, наталїєю, матроною, зьновїєю, натальєй, агафією, уліяною, варварою*): *Новоросїйской губернїи рѣчки бѣленкой житель алексїй залєсенко з дѣвицею тойже слободы жителя василїя похила дочєрью марьєю оба первымъ браком обвенчанны* (Книга метрика, 1780: 31).

Інколи у формулярах «*О рождающихся*» використовується ім'я жінки, яка не перебуває в шлюбі, однак, народила дитину (*єфросини, наталїя, євдокїя*): *тогожь уезда отъ єфросини жєницины незаконно сынъ андрєй родилась прикрещенїи былъ воспрїемникомъ алексїй ковалєєв* (Книга метрика, 1780: 28); *отъ крѣпостной господина титова коллежского аєссора жєницины євдокїи сидоровой дочєри незаконно родилась дочь дарїя, прикрещенїи была воспрїемницею марїя алексєєва дочь* (Книга метрика, 1782: 46).

Однокомпонентні іменування також зустрічаються в тих випадках, коли називається особа, ідентифікація якої дана за допомогою апелювативних або антропонімічних характеристик іншої людини: *состоящей у вострогь отродитєлки каторжной вдовы агафїи, родилась дочь марїя. воспрїемница была господина генєрала ланова дворецкого жєна євдокїя кручинова* (Книга метрика, 1780: 26).

Серед однокомпонентних іменувань зустрічаються також антропоніми, що складаються тільки з прізвищового компонента, хоч такі випадки поодинокі (*борисова*): *тогожь александровскаго баталіона отъ солдата борисова, и жены его євфимїи родилась дочь євдокїя, прикрещенїи воспрїемницею была ирина адютаншиа* (Книга метрика, 1780: 27).

Двокомпонентні антропоформули. Двокомпонентні моделі іменування представлені найбільшою групою. Двокомпонентні іменування зафіксовані у представників усіх станів. Характерною рисою двокомпонентних моделей олександрійських метричних книг є наявність особистого імені та прізвища в іменуванні, тобто відсутність по батькові, що говорить про недостатню закріпленість цієї антропонімічної характеристики особи в діловій писемності XVIII ст. на Півдні України (*івана войтенка, агрипина мокеева, якими гладкого, ксенія сабадерева, евдокія кручинова, ивана нгмчинова, андрей драгань, гаврила иванова, дарія землянска, федора полкова, анна катанова, лаврентія шевца, петръ самаша, федора довгобеды, ефросинія лэфенчиха, данила холодова, прокопа остроморденка, иванъ голоско, харитона зарубенка, евдокія кошманка, ивана иваненка, агафія головиха, карпа остапова, максимъ кострачевъ, антона радионова, марія иванова, івана смолы, григорій сила, феодосія паранфилєва, гаврила осадчого, антон пацанъ, ивана иваши, федоръ задєрака, ивана ромененого, яковъ дудникъ, петра ткача, ирина сергієва, якова лепетъ, ульяна симсичиха, ивана мороза, параскева сердюкова, лукіяна сабадила, агафія иванова, івана кабєнина, анна чудинцова, степана довгого, марія писаріова, григорія спуднева, петръ кузминъ, ульяна губиха, сергія селчукова, кондрата кривого, петра романенка, федоръ павленко, івана тєслы, кирилъ крыса, ефросина ковалиха, алексій ковалєвъ, никифора петренка, павєль сємененко, васілія ляха, косма чорной, івана стрижисвинова, елена пуцєнєнкова, івана маіорского, сергія литвина, андрей хиль, емеліяна шєяна, васса дудничєнкова): *дєрєвни лановой отъ жителєй емеліяна шєяна ижєны его евдокии родилась дочь анна, прекрєщеніи воспріємницею была васса дудничєнкова* (Книга метрика, 1780: 28).*

Двокомпонентні моделі «особисте ім'я + по батькові» зустрічаються в формах як жіночих, так і чоловічих імен. Антропонімічний матеріал досліджуваної метричної документації свідчить про те, що в офіційних моделях іменування існує сформована певною мірою антропонімічна категорія по батькові. Потрібно зазначити, що в таких конструкціях найчастіше використовувались так звані неповні по батькові, тобто форми із використанням не патронімічних суфіксів, а лексичних компонентів **сынъ** та **дочєрь**. Норма вживання таких неповних по батькові в документах даного типу була обов'язковою (*ивана егорова сына, тетіяна петрова дочь, евдокии алыксієвой дочєри, тетіяни степановой дочєри, анны степановой*

дочєри, катєрина григорієва дочь, марья иванова дочь, фєдосія трофимова дочь): отъ родителей павла несторова и жены его матроны івановой дочєри родилась дочь дарія, прикрєщеніи была воспріємницею фєдосія трофимова дочь (Книга метрика, 1782: 46).

Про становлення моделі іменування свідчить факт поодинокого вживання двокомпонентної моделі з повним варіантом по батькові, тобто утворені морфологічним способом за допомогою патронімічного суфікса **-овна**, щодо ідентифікації особи високого рангу (солдатів, лікарів та ін.) (*параскевы івановни, анны ивановны, анны стєфановны, матроны михайловны): Александровскаго баталиона отъ родителей солдата івани нгмчинова, ижєны его анны ивановны родился сынъ павєль. воспріємникъ былъ александровскаго форштата мѣщанинъ андрей драганъ* (Книга метрика, 1780: 26).

Створення по батькові переважно на базі календарних імен свідчить про розвиток і про остаточне закріплення категорії «календарне приватне ім'я» в українській мові. Метрична документація вказує і на таку особливість розвитку української антропонімічної системи, як розмежування формантів по батькові, що говорить про специфічне становлення розмежування формантів, а також про традицію ведення певного типу документа у XVIII ст.

Трикомпонентні антропоформули. Трикомпонентні моделі іменування становлять меншу групу від усіх антропонімів в метричних книгах м. Олександрівська XVIII ст. Такий тип іменування був закріплений формулярною характеристикою метричних книг як документа офіційно-ділової писемності. До структури такої формули входять імена, імена по батькові (повна та неповна форми), а також прізвища.

Велика частина трикомпонентних іменувань є антропонімічною характеристикою осіб чоловічої статі (*иванъ / иванъ ильичъ булгаковъ господинъ надворной совѣтникъ, никиты никифорова сына фєдотова, ивана никитина сына третєкова, городскаго лѣкаря петра петровича самойлова, яковъ ивановъ сынъ воеводинъ, яковъ івановъ сынъ мироновъ): отъ каторжнаго герасима тимофѣевого сына и жены его евдокии родился сынъ алексѣи прикрєщеніи былъ воспріємникомъ яковъ івановъ сынъ мироновъ* (Книга метрика, 1782: 46).

Позастанова характеристика моделі іменування підкреслюється все більш частим вживанням трикомпонентної моделі не тільки серед представників різних станів, а й для іменування жінок. У метричних книгах Свято-Покровської

церкви м. Олександрівська XVIII ст. знаходимо достатню кількість таких прикладів (причому станова характеристика особи жіночої статі також є різною) (*марія гаврилова дочь залонченкова, агафія іванова дочь усатова, євдокія иванова дочь кондратьєва, параскева аксентієва караваткина, наталія яковлева дочь сопова*):

балабинской слободы отъ жителей михайла федянина и жены его варвары, родилась дочь анна, прикрещеніи была воспріємницею євдокія иванова дочь кондратьєва (Книга метрика, 1780: 28).

Про становлення моделі іменування свідчить паралельне вживання дво- та трикомпонентних конструкцій одного й того ж імені (*иванъ булгановъ – иванъ ильичъ булгаковъ*): *Александровской пограничной таможни отъ унтерцовнера ивана никитина сына третякова, и жены его анны степановой дочири родилсь сынъ гавріиль, прикрещеніи былъ воспріємникомъ господинъ надворной совѣтникъ иванъ булгаковъ* (Книга метрика, 1780: 28); *отъ городского лъкаря петра петровича самойловича ижены его матроны михайловны родилсь сынъ јванъ, прикрещеніи былъ воспріємникомъ надворной совѣтникъ иванъ ильичъ булгаковъ* (Книга метрика, 1780: 29).

В структурі антропоформул виокремлюємо також так звані антропонімічні конкретизатори – апелятивні лексичні одиниці, які доповнюють однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні формули іменування у складі розгорнутих формул іменування, а також дозволяють точніше класифікувати іменування денотата. Антропонімічні конкретизатори в метричних книгах мають факультативний характер, оскільки формуляр даного типу офіційно-ділового документа не вимагав настільки докладної характеристики особи.

Аналізований матеріал метричної документації Олександрійської Свято-Покровської церкви дає змогу виділити 7 основних типів антропонімічних конкретизаторів:

1) зазначення сімейних відносин – *жена, вдова, зять, дочь, племенница, племянникъ: крутого яра отъ жителей прокопа носового зятя ижены его маріи, родилась дочь марія, прикрещеніи была воспріємницею агафья иванова дочь усатовна* (Книга метрика, 1780: 28); *деревни толстовой житель євстафій ляхъ со вдовою той же деревни жителкою ириною григорьевою дочерью онъ первымъ браком а она вторымъ обвѣнчаны* (Книга метрика, 1780: 31);

2) зазначення правового статусу жінок – *госпожа полковница, солдатка, прапорщика, дія-*

конца: прикрещеніи была воспріємницею госпожа полковница параскева аксентієва караваткина (Книга метрика, 1780: 29);

3) вказівка на соціальний статус особи – *мѣщанинъ, купецъ, служитель, крепостные, каторжная, работница: Александровскаго форштата отъ жителей купца дмитрія нефедова ижены его катерины сынъ родилсь иоанъ, прикрещеніи былъ воспріємникомъ иванъ ободовскій* (Книга метрика, 1780: 29);

4) вказівка на військове звання, чин особи – *солдатъ, podporутчикъ. генераль, капитанъ, саржантъ, прапорщикъ, кондукторъ* (кондуктор – військове звання, яке надавалося художникам у головних, окружних і польових інженерних управліннях), *унтерцовнеръ, капраль, провіантъ майстер, оберкомендантъ, коллежский ассессоръ*. Це найбільша та найчастотніша група антропонімічних конкретизаторів, що пов'язана з військовим профілем Олександрівського форштадта: *александровскаго баталіона отъ солдата григорія спуднева и жены его ирины родилсь сынъ дмитрій, прикрещеніи воспріємникомъ былъ кондукторъ петръ кузьминъ* (Книга метрика, 1780: 27); *отъ господина провіантъ майстера петра Николаева сына дубовицкого, ижены его надежды ивановой дочери родилсь сынъ александръ, прикрещеніи былъ воспріємникомъ господинъ оберкомендантъ николай яковлевичъ лановой* (Книга метрика, 1782: 27);

5) назва соціального стану, пов'язаного з інститутами церкви (*дьячокъ, протопопъ, церковникъ*): *отъ протопопа федора тисаревскаго и жены его, агафії ивановой дочери, родилась дочь анастасія* (Книга метрика, 1780: 29); *отъ церковника івана луганського и жены его маріи родилась дочь марина* (Книга метрика, 1782: 46);

6) вказівка на професію іменованої особи – *городской лъкаръ, господинъ надворной совѣтникъ, цирульникъ, дворецкіи, феришаль, коллежский регистраторъ: Александровскаго баталіона отродителей феришала карпа остпова ижены его дари, родилась сынъ тимофей прикрещеніи воспріємникомъ былъ четвѣртой роты цылорникъ максимъ кострачевъ* (Книга метрика, 1780: 26);

7) етноніми – *гречанка: катерина манилова дочь гречанка родом* (Книга метричная, 1787: 29).

Висновки. Таким чином, досліджуваний матеріал дає можливість виділити такі основні структурні типи антропоформул, зафіксованих у формулярах метричних книг м. Олександрівська: однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні. Найбільшу групу становлять однокомпо-

нентні антропоформули, на другому місці двокомпонентні, найменша кількість трикомпонентних. Крім того, в окрему групу виділяємо антропонімічні конкретизатори, які доповнюють формули імен. Вони складають 7 основних типів: 1) зазначення сімейних відносин (*жєна, вдова, зять, дочь, плємєнниця, плємянникъ*); 2) зазначення правового статусу жінок (*госпожа полковниця, солдатка, прапорицка, діяконца*); 3) вказівка на соціальний статус особи (*мъщанинь, купецъ, служитель, крепостные, каторжная, работ-*

ница); 4) вказівка на військове звання, чин особи (*солдатъ, подпорутчикъ, генераль, флєйщикъ, капитанъ, саржантъ, прапорицкы, кондукторъ, унтерцовнеръ, капраль, провіантъ майстер, оберкомендантъ, коллежский асессоръ*); 5) назва соціального стану, пов'язаного з інститутами церкви (*дьячокъ, протопопъ, церковникъ*); 6) вказівка на професію іменованої особи (*городской лъкаръ, господинъ надворной совѣтникъ, циркульникъ, дворецкій, фершалъ, коллежский регистраторъ*); 7) етноніми (*гречанка*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Книга метрика Славенской Епархїи вѣдомства Павловскаго духовного правленїя крепости Александровской церкви Покровской от 1780 года генваря съ 1 дня о раждавшихся, бракосочетающихся и умершыхъ съ показанїемъ мѣсяца и числа. ДАЗО. Ф. 1. : Олександрівська ратуша. Оп. 1. Спр. 351. Арк. 25–35 зв.
2. Книга метрика Славенской Епархїи вѣдомства Павловскаго духовного правленїя крепости Александровской церкви Покровской от 1781 года генваря съ 1 дня о раждавшихся, бракосочетающихся и умершыхъ съ показанїемъ мѣсяца и числа. ДАЗО. Ф. 1. : Олександрівська ратуша. Оп. 1. Спр. 351. Арк. 35–43 зв.
3. Книга метрика Славенской Епархїи вѣдомства Павловскаго духовного правленїя крепости Александровской церкви Покровской от 1782 года генваря съ 1 дня о раждавшихся, бракосочетающихся и умершыхъ съ показанїемъ мѣсяца и числа. ДАЗО. Ф. 1. : Олександрівська ратуша. Оп. 1. Спр. 351. Арк. 44–71 зв.
4. Книга метрика Славенской Епархїи вѣдомства Павловскаго духовного правленїя крепости Александровской церкви Покровской от 1783 года генваря съ 1 дня о раждавшихся, бракосочетающихся и умершыхъ съ показанїемъ мѣсяца и числа. ДАЗО. Ф. 1. : Олександрівська ратуша. Оп. 1. Спр. 351. Арк. 56–71 зв.
5. Книга метрика Славенской Епархїи вѣдомства Новомосковского духовного правленїя крепости Александровской церкви Покровской протоіерея романа кошовского 1784 года генваря съ 1 дня о раждавшихся, бракосочетающихся и умершыхъ съ показанїемъ мѣсяца и числа. ДАЗО. Ф. 1. : Олександрівська ратуша. Оп. 1. Спр. 351. Арк. 72–89 зв.
6. Книга метричная въ силу єя імператорскаго величества святѣйшаго правителствующаго синода указа, и духовного регламента 29-го пункта на 25-мъ напечатаннаго въ духовномъ правленїи на 1788 годъ учиненная для записии александровскаго посада, святопокровской церкви священнику ѳеодору романову сыну кошевскому съ припесаниемъ его: рожденїе и крещенїе младенцевъ со означенїемъ мѣсяца и числа, ись имянованїемъ родителей и воспрїемниковъ, браками сочетававшихся, и умирающихъ; икоторые младенцы неполучивъ святого крещенїя помрутъ, лишены будутъ христіанскаго погребенїя, подъ симъ значить 1787-го года. ДАЗО. Ф. 1. : Олександрівська ратуша. Оп. 1. Спр. 351. Арк. 122–144 зв.
7. Ковальський А. Історія Олександрівська від заснування до перейменування в Запоріжжя. *Запорозька Січ*. 2006. 7 жовтня (№ 200). С. 5.

REFERENCES

1. Knyha metryka Slavenskoї Eparkhij vѣdomstva Pavlovskaho dukhovnoho pravleniia kрєposty Aleksandrovskoi tserkvy Pokrovskoi ot 1780 hoda henvaria съ 1 dnia o razhdavshchyxhsia, brakosochetaiushchyxhsia y umershыkhъ съ pokazaniemъ mѣsiatsa y chysla [The book of the metrics of the Slavnskaya parchy of the department of the Pavlovsk spiritual government of the fortress of the Alexander Church of the Pokrovskaya from 1780 on January 1st of the born, married and dead, with the month and number shown]. DAZO. F. 1. : Oleksandrivska ratusha. Op. 1. Spr. 351. Ark. 25–35 zv. [in the ancient Russian].
2. Knyha metryka Slavenskoї Eparkhij vѣdomstva Pavlovskaho dukhovnoho pravleniia kрєposty Aleksandrovskoi tserkvy Pokrovskoi ot 1781 hoda henvaria съ 1 dnia o razhdavshchyxhsia, brakosochetaiushchyxhsia y umershыkhъ съ pokazaniemъ mѣsiatsa y chysla [The book of the metrics of the Slavnskaya parchy of the department of the Pavlovsk spiritual government of the fortress of the Alexander Church of the Pokrovskaya from 1781 on January 1st of the born, married and dead, with the month and number shown]. DAZO. F. 1. : Oleksandrivska ratusha. Op. 1. Spr. 351. Ark. 35–43 zv. [in the ancient Russian].
3. Knyha metryka Slavenskoї Eparkhij vѣdomstva Pavlovskaho dukhovnoho pravleniia kрєposty Aleksandrovskoi tserkvy Pokrovskoi ot 1782 hoda henvaria съ 1 dnia o razhdavshchyxhsia, brakosochetaiushchyxhsia y umershыkhъ съ pokazaniemъ mѣsiatsa y chysla [The book of the metrics of the Slavnskaya parchy of the department of the Pavlovsk spiritual government of the fortress of the Alexander Church of the Intercession from 1782 on January 1st of the born, married and dead, with the month and number shown]. DAZO. F. 1. : Oleksandrivska ratusha. Op. 1. Spr. 351. Ark. 44–71 zv. [in the ancient Russian].
4. Knyha metryka Slavenskoї Eparkhij vѣdomstva Pavlovskaho dukhovnoho pravleniia kрєposty Aleksandrovskoi tserkvy Pokrovskoi ot 1783 hoda henvaria съ 1 dnia o razhdavshchyxhsia, brakosochetaiushchyxhsia y umershыkhъ съ pokazaniemъ mѣsiatsa y chysla [The book of the metrics of the Slavnskaya parchy of the department of the Pavlovsk spiritual government of the fortress of the Alexander Church of the Intercession of 1783 on January 1st of the born, married and dead, with the month and number shown]. DAZO. F. 1. : Oleksandrivska ratusha. Op. 1. Spr. 351. Ark. 56–71 zv. [in the ancient Russian].

5. Knyha metryka Slavenskoï Eparkhiy vѣdomstva Novomoskovskoho dukhovnoho pravleniia kreposty Aleksandrovskoi tserkvy Pokrovskoi protoiereia romana koshovskoho 1784 hoda henvaria съ 1 dnia o razhdavshchyxhsia, brakosochetaiushchyxhsia y umershыkhъ съ pokazaniemъ mѣsa y chysla [The book of the metrics of the Slavnian parchia of the department of the Novomoskovsk spiritual government of the church of the Alexander Church of the Intercession of the archpriest of the Koshovsky novel of 1784 from the 1st day of the birth, marriage and death with the indication of the name and number]. DAZO. F. 1. : Oleksandrivska ratusha. Op. 1. Spr. 351. Ark. 72–89 zv. [in the ancient Russian].

6. Knyha metrychnaia vъsyly eia jmperatorskaho velychestva sviatѣishaho pravytelstvuiashchaho synoda ukaza, y dukhovnoho rehlamenta 29-ho punkta na 25-mъ нареchatannaho въ dukhovnomъ pravleniyu na 1788 hodъ uchynennaia dlia zapysy aleksandrovskaho posada, sviatopokrovskoi tserkvy sviashchennyku ѳeodoru romanovu сыну koshevskomu съ prypesanyem eho: rozhdenie y kreshchenie mladentsevi so oznacheniemъ mѣsiatsa y chysla, usъ ymianovaniemъ rodytelѣi y vospriemnykovъ, brakamy sochetavshchyxhsia, y umyraiushchыkhъ; ykotorye mladentsы nepoluchyvъ sviatoho kreshcheniia pomrut, lysheny budut khrystianskaho pohrebeniia, podъ sumъ znachytъ 1787-ho hoda [Book Metric in Vsil eï Jmpering in the lines of the holy ruler of the Synod of the Decree, and the spiritual regulations of the 29th paragraph for the 25th printed by 1788 for the record of the Alexander Posad, the Svyatokrovsky Church eodor Romanov to his son Koshu with his repayment and his birth baptism of infants with the signification of the month and number, and the naming will give birth to the first and the next, who are married, and dying; and some infants, having not received holy baptism, will die, they will be deprived of a Christian burial, by this means the year 1787]. DAZO. F. 1. : Oleksandrivska ratusha. Op. 1. Spr. 351. Ark. 122–144 zv. [in the ancient Russian].

7. Kovalskyi A. Istoriiа Oleksandrivska vid zasnuvannia do pereimenuvannia v Zaporizhzhia [History of Oleksandrivska from the foundation to the renaming to Zaporizhzhia]. *Zaporozka Sich*. 2006. July 7 (No. 200). P. 5. [in Ukrainian].